

Augustinus Aurelius, vybrané pasáže z jeho *Vyznání*

VII 3 Příčiny hříchu

K Tvému světlu mne povznášelo vědomí, že tak jistě mám svobodnou vůli, jako že jsem živ. Když jsem tedy něco chtěl nebo nechtěl, měl jsem naprostou jistotu, že jsem to já, jenž něco chce a nechce a nikdo jiný, a počal jsem si ponenáhlu uvědomovat, že tam je příčina zla. Viděl jsem, že při tom, co jsem konal nerad, spíše trpím než pášu zlo, a považoval jsem to ne za vinu, nýbrž za trest; uznávaje pak Tvou spravedlnost, hned jsem ji pokládal za spravedlivou.

Ale znova jsem se tázal: Kdo mne stvořil? Zdaž ne Bůh můj, nejen dobrý, nýbrž samo podstatné dobro? Odkud tedy pochází, že chci zlo a nechci dobra, takže zasluhuji spravedlivého trestu? Kdo tedy do mne vložil a zasel sad hořkosti, když jsem celý stvořen od nejsladšího Boha? Je-li původcem d'ábel, odkud sám d'ábel? A jestli on sám svou převrácenou vůlí stal se z anděla d'áblem, odkud se v něm vzala ta zlá vůle, aby se stal d'áblem, když od nejlepšího Stvořitele byl učiněn andělem naprosto dobrým?

VII 5 Příčina zla

Hledal jsem původ zla a hledal jsem jej zle a neviděl jsem toho zla ve svém hledání. Představil jsem si v duchu vesmír a vše, co je v něm viditelné; a vše, co je v něm neviditelné: nebe, anděly a veškeré duchovní bytosti; a i tyto bytosti jakoby byly tělesné, umísťovala a pořádala má obrazotvornost, a utvořil jsem z veškerého Tvého stvoření ohromnou masu rozdělenou dle rozmanitých druhů těl, jak skutečných těl, tak těch, která jsem si vymyslel místo duchů. Tuto masu jsem si vytvořil velikou, ne jakou byla ve skutečnosti - co jsem konečně o ní věděl? - nýbrž jak se mně líbilo, ale přece se všech stran omezenou. Tebe pak, Pane, jsem si představoval, že ji jako naprosto nekonečný ze všech stran objímáš a pronikáš asi tak, jako kdyby všude bylo nesmírné, nekonečné moře a mělo v sobě houbu nesmírně veliou, ale přece omezenou, a ta houba byla v každé části naplněna tím nesmírným mořem. Tak jsem si představoval Tvé konečné tvorstvo, naplněné Tebou Nekonečným, řka: "Hle Bůh, hle jeho tvorstvo! Dobrý je Bůh, nekonečně lepší a mocnější než ono tvorstvo,

ale jeho dobrota nemohla je přece učinit jiným než dobrým; a hle, jak vše objímá a naplňuje!"

Kde je tedy zlo a odkud a kudy se sem vplížilo? Jaký je jeho kořen, jaké símě? Či snad vůbec není? Proč se tedy bojíme a chráníme toho, co není? A je-li strach náš bezdůvodným, je strach sám zlem, jež marně naše srdce dráždí a trápí. A toto zlo je tím větší, čím více se bojíme, kde báti se netřeba. Zkrátka, buď zlo, jehož se bojíme, skutečně je, nebo, není-li sám strach, je zlem. Odkud je tedy, když dobrý Bůh vše dobrým stvořil? Chápu to, že veliké, ano nejvyšší Dobro stvořilo menší dobro, ale i Stvořitel i tvor, vše je přece dobré. Odkud tedy zlo? Či snad nějaký živel, z něhož stvořil tvory, byl zlý, a on rovnaje a pořádaje jej, nějakou jeho část dobro neobrátil? Ale proč i to? Či snad nebyl mocen očistit úplně ten živel on, který je všemocný? Konečně, proč chtěl z něho něco utvořit a raději jej nezničil svou všemohoucností? Či snad mohl trvati proti jeho vůli? Nebo, byl-li ten živel věčný, proč jej nechal tak dlouho téměř v nekonečných staletích a tak pozdě se mu zalíbilo něco z něho utvořit? A chtěl-li najednou něco vytvořit, proč, jsa všemohoucím, jej raději nezničil, aby on sám zůstal celým, pravým, nejvyšším a nekonečným Dobrem? Nebo, nebylo-li dobře, aby on, jsa dobrý, také něco dobrého neutvořil a neupravil, proč neodstranil a nezničil hmotu zlou a nevytvořil dobrou, z níž mohl vše stvořit? Opravdu, nebyl by všemohoucím, kdyby nemohl stvořit něco dobrého, leda pomocí té hmoty, které sám nestvořil.

VII 12 Vše, cokoli je, je dobré

Věci potud jsou porušitelné, pokud jsou dobré; kdyby totiž nebyly dobré, nebo byly svrchovaně dobré, nemohly by se porušit. Neboť nejvyšší dobro je neporušitelné a rovněž zas tam, kde není nic dobrého, tam nemůže se nic kazit. Zkáza totiž přináší škodu; nepřinášela by však škody, kdyby nezmenšovala dobro. Buď tedy zkáza není škodlivá - což je holou nemožností - nebo - což je naprosto jisto - co se porušuje, ztrácí nějaké dobro. Kdyby tedy bylo zbaveno všeho dobra, bylo by zbaveno i svého bytí; neboť kdyby i potom zůstalo bytí a nemohlo již podlehnout zkáze, stalo by se lepším, že by totiž nezůstalo neporušitelným.

Co však je pošetilejším než tvrzení, než že věci zbavené všeho svého dobra, stávají se lepšími? Jsou-li totiž zbaveny všeho dobra, musí

nutně byti zbaveny i svého bytí. Pokud tedy jsou, jsou dobré; cokoli tedy je, je dobré. Ono pak zlo, o jehož původu jsem tolik pátral, není podstatou; kdyby totiž bylo podstatou, bylo by dobré. Skutečně; buď tedy byla by to podstata neporušitelná - tedy opravdu veliké dobro - nebo by to byla podstata porušitelná, která by rovněž nemohla se porušit, jsouc dobrá (sr. Ench. 14, *Malum non est, nisi in bono.*). Tak jsem konečně seznal, že jsi všechny věci stvořil dobré a že vůbec není podstaty, které bys nestvořil; a ač jsi všech neučinil stejnými, přece všechny jsou, poněvadž každá je dobrá sama v sobě a souhrn všech je velmi dobrý, neboť Ty, Bože náš, jsi všechno stvořil jako velmi dobré (Gn 1, 31).

VII 13 Na Tobě vůbec není zla (zlo je to, co působí škodu odnětím nějakého dobra; Bůh však je neporušitelný a nemůže být zbaven dobra), a nejen na Tobě, nýbrž ani na celém stvoření, neboť mimo tento vesmír není ničeho, co by mohlo do něho vniknout a porušit Tebou stanovený řád. Jen některé jednotlivosti, jež neprospívají jiným, se považují za zlé; ale tytéž jednotlivosti, pokud prospívají jiným, jsou dobré a i samy o sobě jsou dobré (*De civ. Dei, XXII, 2: "Božská prozřetelnost nás napomíná, abychom pošetile nepohrdali věcmi, nýbrž bedlivě zkoumali jejich užitečnost, kde však se nám nedostává nadání nebo síly, musíme věřit, že tam nám dána odpověď, jako v jistých věcech, kde jí nedovedeme nalézt; neboť její skrytost slouží buď ke cvičení se v pokoře, nebo k zeslabení pýchy."*). A všechny tyto věci, jež si neprospívají navzájem, prospívají nižší části stvoření, jež sluje země, které prospívá i zamračené a bouřlivé nebe.

VII 15 Pohlédl jsem na jiné věci a shledal, že Tobě vděčí za své bytí a že všechny v Tobě mají svůj konec, ne však v nějakém prostoru, nýbrž poněvadž Ty, Všemohoucí, je držíš svou pravdou, jako rukou, jež vše drží (vzorná idea Boží - *causa exemplari* je dobrá v souladu s příčinou účelnou - *causa finalis*. Bůh je posledním cílem všech věcí, k němuž se dobré i zlé věci ve svém místě a v čase co nejvhodněji vztahují a odnášejí; z toho následuje, že všechny jsou dobré, poněvadž souhlasí se svým konečným cílem, i když jsou v nesouladu s cílem nejbližším. O Božích ideách, tj. o vzorech existujících v Boží mysli, podle nichž Bůh tvoří jednotlivá jsoucna mimo sebe, píše Augustin ve spise "*De diversis quaestionibus LXXXIII liber unus*", 46 kap. Ve středověku se

stal všeobecně přijímaným východiskem pro úvahy o božím poznání stvořitelných věcí a o tzv. possibilích - či "možných světech", jak se později začalo říkat. Tyto spekulace se rozvinuly ve 13. a 14. st.

O idejích

Ideje můžeme latinsky nazývat formami anebo - trvá-li někdo na tom přeložit řecký výraz přesně - vidy (= species). Nazveme-li je pojmy (= rationes), odchylujeme se od doslovnosti: pojmy se totiž řecky nazývají logoi. Jestliže chce ale někdo přece jen užívat tohoto názvu, od věci samé se neodchýlí. Ideje jsou totiž jakési prvopočáteční formy či stálé a neměnitelné pojmy věcí obsažené v božím rozumu, které samy nejsou formovány, díky čemuž jsou věčné a mají se vždy týmž způsobem. A ačkoli samy nevznikají ani nezanikají, přesto o nich platí, že je podle nich formováno vše, co může vzniknout a zaniknout a co i skutečně vzniká a zaniká. O duši je třeba říci, že je může nazírat jen svou nejvyšší částí, jež je rozumová, tedy samotným rozumem jakoby jakousi svou tváří či vnitřním, inteligibilním okem. A o této rozumové duši tvrdím, že je s to dosáhnout takového názoru. Neplatí to ovšem o každé, libovolné rozumové duši, nýbrž jen o takové, která má ono oko, jímž se ty věci vidí, zdravé, bezelstné a jasné, podobné těm věcem, které zamýšlí spatřit. Který zbožný a o pravém náboženství poučený člověk, třebaže ještě nemůže ty věci vidět, by se odvážil popírat nebo i jen nevyznávat, že vše, co je svou přirozeností obsaženo v nějaké kategorii, je stvořeno jako svým původcem Bohem? A kdo by dále nevyznal, že díky němu je vše, co žije, a že stálost věcí a i sám řád, díky němuž vše, co se mění, uskutečňuje v čase svůj běh, že to vše je zahrnuto do božích zákonů a jimi řízeno? Je-li však toto takto ustanoveno a schváleno, kdo by se odvážil říci, že Bůh vše toto stvořil nerozumně? Jestliže však něco takového nelze ani rozumně říci ani tomu nelze uvěřit, zbývá jen, že vše je stvořeno rozumově. Je však absurdní se domnívat, že člověk byl stvořen podle téhož pojmu jako kůň. Jednotlivé věci byly tedy stvořeny podle pojmů sobě vlastních. Kde však tyto pojmy byly, ne-li v samotné mysli stvořitelově? Vždyť jistě nepřihlížel k ničemu, co by bylo mimo něj, aby podle toho stvořil, co stvořil. Pojmy věcí, které mohou být stvořeny i pojmy již stvořených jsou tedy v Boží mysli. V Boží mysli může však být pouze, co je věčné a Bohu podobné a setrvale neschopné jakékoli změny. Cokoli pak jakýmkoli způsobem je, vzniká participací na nich. Rozumová duše převyšuje vše, co bylo Bohem

stvořeno, a je Bohu - když je čistá - nejbližší. Nakolik pak k němu lne láskou, natolik je jaksi prolita a osvětlena oním rozumovým světlem, takže vidí. Vidí pak - nikoli ovšem tělesnými očima, ale oním svým nade vše povzneseným okem, tj. rozumem - ony Boží pojmy, a stává se patřením na ně nejvyšší blaženou. Je pak možno nazývat tyto pojmy idejemi nebo formami nebo vidy (species) či pojmy (rationes.); a že všechny jsou pravdivé jen potud, pokud jsou, a nic není nepravdivé, leč když se zdá býti tím, čím není. A viděl jsem, že věci nejen odpovídají svému místu, nýbrž i času, a že Ty jediný Věčný nepočal jsi tvořiti po nesčíslných časových obdobích, poněvadž veškerá časová období uplynulá i budoucí, by neuplynula a nepřišla, kdybys Ty ustavičně nepůsobil.

VII 16 Poznal jsem ze zkušenosti, že není divno, že chléb, lahodný zdravému hrdlu, je nemocnému hrdlu obtížným, a že světlo, zdravému oku tak příjemné, je oku zesláblému protivné (kdyby zlem bylo to, co je v nesouladu s jednotlivou věcí, vůbec nic by nebylo dobrým). Tak i Tvá spravedlnost nelíbí se bezbožným, tím méně tedy zmije a červ, jež jsi stvořil dobré a zcela odpovídající nižším stupňům stvoření; těm stupňům i sami bezbožní více příslušejí, čím jsou Tobě nepodobnější, jako dobří více příslušejí stupňům vyšším, čím se Tobě stávají podobnějšími (I bezbožný přispívá ke všeobecnému řádu všehomíra, neboť jeho zlá vůle odpovídá nižším stupňům stvoření, jako přispívá k dobrému pořádku v domě sluha přidělený ke stáji, do něhož se plně hodí. V knize O svobodné vůli, III 9, píše Augustin: "I ubohost hřešících přispívá k dokonalosti všehomíra."). Tehdy jsem se tázal sám sebe: "Co je hřích?" a nenalezl jsem žádné zvláštní podstaty, nýbrž jen odvrácenost vůle od nejvyšší podstaty, jež jsi Ty, Bože můj; odvrácenost zlé vůle k věcem nejnižším, té vůle, jež se chce zbavit veškeré vnitřní ctnosti, úplně lnouc k věcem vnějším (Vůle, která hřeší, není příčinou působící, nýbrž upadající - deficiens. Neboť zlá vůle čili hřích záleží v odpadu, odvrácení se od nejvyššího k nižšímu. Jakou účast má v tom Bůh? "Bůh je příčinou zlého skutku (hříchu) ne s hledem k tomu, co má nedostatečného, nýbrž s hledem k jeho jsoucnosti a dokonalosti, podobně jako při kulhání pohyb je od síly hybné, ale nepravidelnost není z hybné síly, nýbrž z vady nohy. Podobně, co je jsoucnosti a činnosti ve zlém skutku, nutno přičíst Bohu jako příčině; co je v něm nedostatečného, vadného, není od

Boha, nýbrž od druhotné nedostatečné, vadné příčiny." De civ. Dei. 12, 7).

VIII 9 Proč duše sama sebe neposlouchá?

Poroučí duše tělu a ono hned poslechne. Poroučí duše sobě a narazí na odpor.

Je tomu tak, poněvadž chce na půl a proto poroučí jen na půl. Opravdu, ona poroučí jen potud, pokud chce; a jen potud se neděje, co poroučí, pokud nechce. Vůle totiž poroučí: "Staň se vůle!" ale ne jiná, nýbrž tatáž. Protože však neporoučí celá, proto se neděje, co poroučí. Neboť kdyby byla celá, neporoučela by, aby byla, protože by již byla. Není to tedy nestvůra, z části chtít a z části nechtít, ale je to nemoc ducha, jenž povznášen rukou pravdy, pozdvihuje se jen na půl a klesá zpět pod tíhou zvyku. A tak jsou v nás dvě vůle jen z té příčiny, že jedna z nich nikdy není celá, a co jedné schází, to zbývá druhé.

X 27 Co mu překáželo najít Boha

Pozdě jsem Tě miloval, krásu tak stará a přece tak nová, pozdě jsem Tě miloval!

Ty jsi byl uvnitř a já venku a tam jsem Tě hledal, a já šeredný vrhl jsem se na všechny Tvé krásné tvory, jež jsi stvořil.

Ty jsi byl se mnou, ale já jsem nebyl s Tebou.

Vzdalovalo mne od Tebe vše to, co by vůbec nebylo, kdyby nebylo v Tobě.

Ty jsi volal, křičel a přehlušil jsi mou hluchotu.

Ty jsi se skvěl, zářil a zahnal jsi mou slepotu. Tvá vůně mne zaujala, vdechl jsem ji a dychtil jsem po Tobě.

Okusil jsem Tebe a lačním a žízním po Tobě. Dotekl jsem se mne a vzplanul jsem touhou po Tvém míru.

XI 10 Vůle Boží nemá počátku

Zdaž nejsou plni smyslnosti (vetustatis) ti, kteří nám praví: "Co vlastně dělal Bůh, než stvořil nebe a zemi? Neboť byl-li až dosud nečinným a ničeho netvořil, proč ustavičně nezůstal v téže nečinnosti, v níž byl dříve? A skutečně; nastal-li v Bohu nový pohyb a nová vůle, učinit totiž stvoření, kterého před tím nikdy nečinil, jak možno mluvit o pravé věčnosti tam, kde povstává vůle, které před tím nebylo? Vůle

Boží přece není tvorem, nýbrž předchází každého tvora. Nic by totiž nebylo stvořeno, kdyby nepředcházela vůle Stvořitele. Vůle Boží tedy náleží ke vlastní jeho podstatě. Povstalo-li však v podstatě Boží něco, čeho dříve nebylo, pak ta podstata opravdu nemůže být zvána věčnou. Chtěl-li však Bůh od věčnosti, aby povstalo tvorstvo, proč vlastně tvorstvo není věčné?

XI 11 Čas není měřítkem věčnosti

Ještě nepoznali, jak povstává to, co se děje skrze Tebe a v Tobě. Chtějí pochopit věčné; ale jejich nestálé srdce dosud se zaměstnává proměnou věcí minulých a budoucích a je plno marností.

Kdo uchopí, upoutá a alespoň zastaví to srdce, aby pochopilo skvělost nezměnitelné věčnosti, porovnávajíc ji se stále kolotajícím časem, a tak nahlédlo, že srovnání není vůbec možné, aby nahlédlo, že dlouhý čas nemůže být dlouhý, leda dlouhou řadou prchavých okamžiků; že ve věčnosti nic neplyne, nýbrž ona celá je stále přítomna, že ale žádný čas není celý přítomný; aby poznalo, že budoucí zapuzuje minulé, že budoucí následuje po minulém, a že vše minulé i budoucí je vytvořeno a vychází z věčné přítomnosti? Kdo uchopí a zadrží srdce lidské, aby nahlédlo, že nezměnitelná věčnost rozhoduje o budoucím a minulém, nejsou ani minulé, ani budoucí?

XI 12 Co dělal Bůh před stvořením světa

Hle, nyní odpovídám na otázku: "Co dělal Bůh, než stvořil nebe a zemi?" Neodpovím tím žertem, kterým kdosi odpověděl, chtěje se vyhnouti těžké otázce: "Připravoval peklo těm, kteří chtějí proniknout tak hluboké tajemství." Raději se přiznám: "Nevím, co nevím." Jestli se slovem "nebe a země" rozumí všechno stvoření, pak pravím otevřeně: "Než stvořil Bůh nebe a zemi, nedělal nic. Neboť dělal-li něco, co jiného dělal než tvory?"

XI 13 Před stvořením nebylo času

Jak je možno se tázati, co jsi tehdy činil? Kde nebylo času, tam nebylo ani "tehdy".

Tvá léta jsou jako jeden den a Tvůj den není každodenně, nýbrž dnes; poněvadž Tvůj dnešní den neustupuje zítřejšímu, ani nenásleduje po včerejším.

Tvé "dnes" je věčnost; proto jsi zplodil souvěčného toho, jemuž jsi řekl: "Já dnes zplodil jsem Tebe." Stvořil jsi všechny časy a jsi přede všemi časy, nebylo však času dříve než byl čas.

XI 14 Co je čas

Nebylo tedy času, v němž jsi ničeho nedělal, poněvadž jsi čas sám vytvořil; žádný čas však není Tobě souvěčný, poněvadž jsi nezměnitelný. Kdyby však čas zůstal takovým, již by to nebyl čas. Co je vlastně čas? Kdo to může snadno a krátce vysvětlit? Kdo jej může pochopit svými myšlenkami, aby pak vyjádřil slovy? Co však je v našich rozmluvách běžnější a známější než čas? A mluvíme-li o čase, rozumíme mu; rozumíme, i když jiný o něm mluví.

Co je tedy čas? Vím to, když se mne naň nikdo netáže; mám-li to však někomu vysvětliti, nevím. Přece však mohu tvrdit zcela určitě: "Nebyl by minulý čas, kdyby nic nemíjelo, nebyl by budoucí, kdyby nic nepřicházelo, nebyl by přítomný, kdyby nic netrvalo." Ale jak jsou ony dva časy, minulý a budoucí, když minulý již není a budoucí ještě není? Kdyby však přítomný čas byl stále přítomným a neměnil se v minulý, již by to nebyl čas, nýbrž věčnost. Musí-li se tedy přítomný čas, aby byl časem, proměnit v minulý, jak smíme o něm říci, že je, když důvod jeho bytí je v tom, že nebude? Nemůžeme tedy vskutku říci "Čas je," leč když spěje ke svému zániku?

XI 15 Co je měřítkem času?

A přece mluvíme o dlouhém a krátkém čase, ovšem jen o minulém a budoucím. Tak např. nazýváme minulý čas před sto lety dlouhým; rovněž budoucí dlouhým za sto let. Ale jak se může nazývat dlouhým nebo krátkým, co vůbec není? Neboť minulý čas již uplynul a budoucí ještě není. Proto neříkejme: „Čas je dlouhý,“ nýbrž říkejme o minulém: „Byl dlouhý,“ a o budoucím: „Bude dlouhý.“

Neměli bychom vlastně ani říkat: "Minulý čas byl dlouhý," poněvadž na něm opravdu ničeho nenalezneme, co by mohlo být dlouhým. Jakmile totiž uplynul, již ho není. Měli bychom spíše říci: "Onen přítomný čas byl dlouhý." neboť jen když byl přítomný, byl dlouhý. Ještě zajisté neuplynul tak, že vůbec nebyl; proto bylo zde "něco", co mohlo být dlouhé. Jakmile však uplynul, přestal být dlouhým, poněvadž přestal být.

Přítomným může se tedy nazvat jen ten okamžik času, který již nemůže být rozdělen v žádné části. Tento okamžik však spěchá tak rychle z budoucnosti do minulosti, že ani chvilky netrvá; neboť kdyby trval, nutně by se rozdělil na minulý a budoucí.

Přítomný čas tedy nemá žádného trvání. Kde je tedy ten čas, který bychom nazvali dlouhým?

XI 16 Jak se měří čas?

Měříme jen plynoucí čas úvahou o jeho ubíhání.

XI 17 Kde je minulý a budoucí čas?

XI 20 Jak nazvat různost času

Nyní je úplně jasno, že není ani minulý ani budoucí čas. Také nelze správně tvrdit, že jsou tři časy, totiž minulý, přítomný a budoucí. Správněji by se snad mělo říci: Jsou tři časy, totiž přítomný čas s hledem k minulosti, přítomný čas s hledem k přítomnosti a přítomný čas s hledem k budoucnosti. Tyto tři věci vidím ve své duši; jinde jich nevidím. Přítomnou s hledem k minulosti je paměť, přítomným s hledem k přítomnosti je nazírání, přítomným s hledem k budoucnosti je očekávání.

Málo slov užíváme v pravém smyslu; většinu v nepravém. Víme však dobře, co chceme říci.

XI 24 Čas je měřítkem pohybu

Tvrdí-li někdo, že čas je pohyb těles, nařizuješ, abych mu přisvědčil? Naprosto ne. Slyším totiž a Ty to pravíš, že každé těleso se pohybuje jen v čase; neslyším však a Ty toho nepravíš, že čas je pohyb těles. Neboť když se pohybuje těleso, kterak poznám, jak dlouho se pohybuje, neměřím-li časem začátek a konec pohybu? Jestli jsem neviděl začátek pohybu a jeho konec, nemohu měřit pohyb, ač se těleso pohybuje, vyjímaje, že bych viděl pohyb od začátku až do konce. A když pozoruji pohyb dlouho, mohu mluvit jedině o dlouhém čase, ale ne jak je dlouhý. Říkáme-li totiž, jak je dlouhý, můžeme to říci jen pomocí přirovnání, např.: Tento pohyb trvá právě tak dlouho jako onen, je dvakrát delší atd. Můžeme-li však při kruhovitém pohybu pozorovat východisko, odkud těleso vychází, a cíl, k němuž směřuje, nebo části prostoru, v němž se pohybuje, můžeme označit

čas, kterého potřebovalo těleso nebo některá jeho část od jednoho bodu ke druhému.

Poněvadž tedy pohyb tělesa je něco jiného než měřítko trvání pohybu, kdo neví, kterému spíše přísluší jméno čas? Ačkoli těleso se někdy pohybuje, jindy stojí, měříme přece nejen jeho pohyb, nýbrž i jeho klid časem. Čas tedy není pohybem těles.

XI 25 Víím dobře, že to vše mluvím o čase a že již dlouho mluvím v čase a že i toto "dlouho" není ničím jiným než trváním času. Jak to tedy mohu věděti, když až dosud nevím, co je čas?

XI 26 Čas není měřítkem času

Měřím pohyb tělesa v čase, času samého neměře? Anebo mohl bych měřit pohyb tělesa, jak dlouho potřebuje, než z jednoho místa dospěje na druhé, kdybych nemohl měřit čas, v němž se pohyb děje? Čím tedy měřím čas? Měříme snad delší čas kratším časem asi tak, jako měříme loktem kládu? Měříme zajisté dlouhou slabiku krátkou, říkájice, že je dvakrát tak dlouhá.

Avšak ani to neudává správného měřítka času; může se totiž stát, že kratší verš přednesený pomalu, déle trvá, než delší verš přednesený rychleji. Proto se mně zdálo, že čas není ničím jiným, než jakýmsi trváním, nevím však opravdu čeho? Bylo by opravdu divné, ne-li samého ducha. Neboť co vlastně měřím, když neurčitě pravím: "Tento čas je delší než onen" nebo určitě: "Tento čas je dvakrát delší než onen?" Víím, že měřím čas, neměřím však budoucího času, neboť ještě není. Neměřím ani přítomného času, neboť nemá trvání. Neměřím ani minulého času, neboť již není. Co tedy vlastně měřím? "Čas plynoucí, nikoliv čas minulý."

XI 27 Jak měříme čas

Mysli si třeba zvuk některého tělesného hlasu: začíná, zní stále a stále, ustal; nastalo ticho, hlas dozněl a již ho není. Než hlas zazněl, byl budoucí a nemohl se měřit, poněvadž ještě nebyl, ani nyní nemůže se měřit, poněvadž již není. Mohl se měřit, když zněl, poněvadž tehdy bylo něco, co se dalo změřit. Ale ani tehdy nebyl něčím stálým, poněvadž plynul a uplynul. Či snad právě proto se mohl změřit? A skutečně čas, ubíhaje, směřoval k nějakému prostoru času, v němž mohl býti změřen, kdežto přítomný čas nemá takového prostoru. Jestli

tehdy mohl být změřen, nuže pomysli si, že jiný hlas začal znít a zní ustavičně bez přestávky. Změřme jej tedy, pokud zní; neboť až dozní, bude minulý a nedá se změřit.

Neměříme ani budoucí, ani minulý, ani přítomný, ani plynoucí a přece měříme čas!

Neměřím vlastně samé slabiky, které již nejsou, nýbrž něco, co utkvělo v mé paměti.

Ano, v tobě, duchu, měřím čas! Nechci, abys mne mátl otázkou: "Jak je to možno?" Nemať sám sebe, přisvědčuje svým předsudkům! Opakuji: V tobě měřím čas; měřím totiž ten dojem, který na tebe činí věci a který trvá, i když ony uplynuly. A tento přítomný dojem měřím, ne ty věci, které jej způsobily. Měřím-li čas, měřím tento dojem. Buď tedy tento dojem je sám čas, nebo času vůbec neměřím.

XI 28 Čas měříme duchem

Ale jak ubývá a se ztravuje budoucí, které ještě není? Anebo jak vzrůstá minulé, které již není, než že v duchu, který to vše koná, je trojí, totiž očekávání, pozorování a vzpomínka? On totiž čeká, pozoruje a vzpomíná si tak, aby očekávané pozorováním přešlo ve vzpomínku. Kdo tedy může popřít, že budoucí ještě není? A přece v duchu je již očekávání budoucího! A kdo může popřít, že minulé již není? A přece v duchu je ještě upomínka minulého! A kdo může popřít, že přítomný čas nemá trvání, poněvadž pomíjí v okamžiku? A přece trvá pozorování, skrze něž přechází v minulost budoucí! Není tedy dlouhým čas budoucí, který ještě není, nýbrž dlouhý budoucí čas je dlouhé očekávání budoucího. Aniž dlouhý je minulý čas, který již není, nýbrž dlouhý minulý čas je dlouhá upomínka minulého.

XI 30 Před stvořením nebyl čas

"Co dělal Bůh, než stvořil nebe a zemi? Jak mu přišlo na mysl, aby něco stvořil, když před tím nikdy ničeho?" Dej jim, Pane, aby dobře rozvážili, co praví, a nahlédli, že o slově "nikdy" nelze mluvit tam, kde není času. Když se tedy praví, že nikdy nic neučinil, co jiného se praví, než že v žádném čase neučinil? Ať konečně pochopí, že beze stvoření Tvého nemůže vůbec být čas. Ať spíše obrátí pozornost k tomu, co je před nimi, a pochopí, že Ty, věčný Stvořiteli všech časů, jsi přede všemi časy a že žádný čas a žádný tvor není Tobě souvěčný, o kdyby snad některý byl přede všemi časy.

XII 5 Podstata prahmoty

Poněvadž vlastně naše mysl hledá to, co se z prahmoty dotýká smyslů, uvažuje takto: Prahmota není tvar nadsmyslový jako život, nebo spravedlnost, poněvadž je hmotou těl; není také tvar smysly postřehnutelný, poněvadž neviditelné a beztvárné hmotě není dáno, aby byla viděna a hmatána. Lidská mysl takto uvažujíc, musí dojít k závěru, že poznání prahmoty může býti jenom záporné, že totiž nepoznáváme, co je, nýbrž, co není.

XII 6 Jak možno si představit prahmotu

Má mysl se přestala dotazovat mého ducha přeplněného představami těles, které libovolně měnil a střídal. Obrátil jsem svou pozornost k samým tělesům bystřeji, zkoumaje jejich měnitelnost, kterou přestávají býti, co dříve nebyla. Dospěl jsem k tomu domnění, že přechod ze tvaru do tvaru děje se pomocí něčeho beztvárného a ne pomocí ničeho.

Sama měnitelnost věcí proměnlivých je schopna všech tvarů, v něž se proměňují věci proměnlivé. A co je vlastně tato měnitelnost? Je to duch? Je to tělo? Je to podoba ducha bez těla? Je to podoba ducha nebo těla? Řekl bych, že ano, kdybych mohl říci: "Nic je něco," nebo: "Být je totéž, co nebýt." Aby však byla schopna přijmout tyto viditelné a spořádané tvary, musila by přece nějak být.

XII 7 Nebe vyniká nad zemi

Stvořil jsi nebe a zemi, nikoliv ovšem ze sebe, neboť dílo Tvé by bylo rovno Tvému Jednoroznému a tím i Tobě; nebylo by také spravedливо, aby bylo Tobě rovno, co není z Tebe. A kromě Tebe přece nic jiného nebylo, z čeho bys to mohl učinit, můj Bože, jediná Trojice a trojí Jednoto! A tak jsi stvořil nebe a zemi z ničeho, něco tak velikolepého a zase tak malého! Ty jsi totiž Všemohoucí a Dobrý, že jsi vše dobře učinil, i velikolepé nebe i malou zemi. Jenom Ty jsi byl a kromě Tebe nic jiného a z toho nic jsi stvořil nebe a zemi, dvě to díla: jedno blízké Tobě, druhé blízké ničemu; jedno, nad kterým jenom Ty trůníš, druhé, pod kterým není vůbec nic.

XII 8 Prahmota povstala z ničeho

Ale nebe nebes je Tvým sídlem, o Pane! Země však, kterou jsi dal synům lidským, aby ji prohlédli, nebyla takovou, jak ji nyní vidíme a obýváme. Byla totiž neviditelná a beztvárná; byla jako hlubina zbavená světla, nebo také jinak: "Tma byla nad hlubinou;" to je více než v hlubině. Neboť i propast mořská se svými nyní již viditelnými vodami má i v největší hlubině jakési světlo, jež mohou vidět ryby i zvířata žijící na dně. Onen celek však rovnal se téměř ničemu, poněvadž byl úplně beztvárný; bylo však již něco, co mohlo přijmout tvar. Neboť Ty, Pane, stvořil jsi svět z beztvárné prahmoty, kterou jsi z ničeho utvořil jako skoro nic. Z ní pak jsi vytvořil ona velikolepá díla, jež my, synové lidští, tolik obdivujeme.

Bylo to nebe této země a tohoto moře, jež jsi utvořil třetího dne, dávaje tak viditelnou podobu beztvárné prahmotě, kterou jsi stvořil přede všemi dny. Neboť již i nebe jsi stvořil přede všemi dny, totiž nebe tohoto našeho nebe, poněvadž na začátku jsi stvořil nebe a zemi. Sama však země, kterou jsi stvořil, byla hmota beze vší podoby, poněvadž byla neviditelná a beztvárná a tma byla nad hlubinou. A z této neviditelné a beztvárné země, z této beztvárnosti, z tohoto "téměř ničeho" stvořil jsi všechny věci, z nichž se skládá tento svět; přece však - jsa proměnlivý, se z nich neskládá, poněvadž dle jeho proměnlivosti pozorujeme a měříme čas. Čas totiž povstává proměnou věcí, když obracejí a mění svou podobu; jejich hmotou však je svrchu uvedená neviditelná země.

XII 9 Co je nebe nebes

Proto také Duch, Učitel Tvého sluhu, připomíná, že jsi na počátku stvořil nebe a zemi, mlčí o dnech. Jistě proto, že nebe nebes, které jsi stvořil na počátku, je nějaké stvoření duchovních bytostí, jež ovšem nejsou souvěčné Tobě, Trojjedinému, přece bře podíl na Tvé věčnosti a v sladkosti nejblaženějšího patření na Tebe takoruka zadržujíc svou proměnlivost a od okamžiku svého stvoření, přilnuvši k Tobě bez jakéhokoli kolísání, ovládá pomíjející střídání časů. Rovněž ona beztvárnost neviditelné a neuspořádané země nepočítala se na dny. Kde totiž není žádné podoby a pořádku, tam nic nenastává, nic nepomíjí; a kde se to neděje, tam nejsou ani dni; ani střídání časových období.

XII 13 Čemu se naučil od Boha

Mocným hlasem jsi již, Pane, oznámil mému nitru, že jsi Věčný a jediný Nesmrtelný, poněvadž žádným způsobem, žádným pohnutím se neměníš. Také Tvá vůle nepodléhá časovým proměnám, neboť není nesmrtelnou vůle, která hned chce, hned nechce.

Rovněž mocným hlasem oznámil jsi mému nitru, že jsi stvořil všechny věci a bytosti, které nejsou sice tím, čím Ty jsi, přece však jsou, poněvadž Ty jsi je stvořil. Jenom to, co vůbec není, nepochází od Tebe; rovněž ne odklon vůle od Tebe, Nejvyšší Bytosti, k tomu, co je nepatrnější Tebe. Toto hnutí vůle je ovšem převrácenost a hřích; není však hříchu, který by mohl Tobě škodit a rušit řád Tvého království ani v nejprvnějším ani v nejposlednějším ze Tvých tvorů.

Dále jsi mocným hlasem, Pane, oznámil mému nitru, že stvoření není Tobě souvěčné; ani to stvoření, jež nezná jiné vůle než Tvou, a které opojujíc se Tvou nejstálejší čistotou, nikde a nikdy nezaviní své měnivosti. To stvoření lne k Tobě plným žářem lásky, oblaženo Tvou ustavičnou přítomností, nemajíc nic budoucího, nač by čekalo, neznajíc minulosti, na niž by vzpomínalo; proto nepodléhá žádné změně ani délce času.

O v pravdě blažené takové stvoření, je-li vůbec! Je pohrouženo ve Tvou blaženost! Je blaženo, poněvadž Ty v něm přebýváš a je osvěcuješ! Nevím věru, co bych přiléhavěji nazval "nebem nebes, které Pánu náleží", než toto stvoření, které je Tvým příbytkem, které stále patří na Tvou blaženost bez obavy, že by se rozptýlilo v jiné věci, totiž ty čisté duchy v naprosté svornosti sjednocené mírem svatých duchů, obyvatel Tvého nebeského města, které tolik převyšuje to naše nebe!

Z toho může poznat duše, jejíž putování dlouho trvá, žízni-li již po Tobě, jsou-li jí již její slzy pokrmem ve dne v noci, když jí den co den říkají: Kde je Bůh Tvůj? (Ž 41, 4) Dychtí-li totiž jediné po tom, aby směla přebývat v domě Tvém po všechny dny života svého. A co je životem jejím, ne-li Ty? A co jsou dny Tvé než sama Tvá věčnost, jakož i léta Tvá, která nikdy nepřestanou, poněvadž jsi stále týž? Z toho tedy může poznat duše, která je s to, jak Tvá věčnost vyniká nade všechny časy, když i příbytek Tvůj, duchové, kteří od Tebe neodpadli, ačkoli nejsou Tobě souvěční, přece tím, že ustavičně k Tobě lnou, nejsou podrobeni změnám časovým.

Opravdu, zdá se mně, že jakási beztvárnost je v těchto proměnách věcí posledního a nejnižšího řádu. Kdo však mně bude tvrdit, že tam, kde

veškerý tvar postupným ubýváním mizí a promění se v nic, takže zůstane pouhá beztvárnost, skrze niž se věc mění z jedné podoby do druhé, může tato pouhá beztvárnost působit střídání časů? To je zcela vyloučeno, neboť bez rozmanitosti a změn pohybů není času; kde však není tvaru, není ani změny.

XII 12 Dva druhy tvorů

Po této úvaze, která je Tvým darem, můj Bože, pokud jsi mne povzbudil, abych zatloukl, a pokud tlukoucímu otevíráš, shledávám, že jsou dva druhy tvorů, jež jsi stvořil beze všeho času a jež přece nejsou Tobě souvěčny. První je tak dokonale utvořen, že oddán patření na Tebe beze vší nedokonalosti, bez velikého přerušení a bez proměny, ač dle své přirozenosti měnitelný, raduje se z Tvé nezměnitelné věčnosti; druhý tak beztvárný, že nemaje, ze kterého tvaru by se v jiný proměnil, ať v klidu, ať v pohybu, nemohl ani podléhat času. Ty však jsi ho nenechal v této beztvárnosti, neboť na počátku, dříve než nastal čas, stvořil jsi nebe a zemi, dva druhy stvoření.

"Země však byla pustá a prázdná a tma byla nad hlubinou." Těmito slovy se označuje beztvárnost, aby ji ponenáhlu pochopili ti, kteří nemohou si učinit pojem něčeho, co zbaveno veškerého tvaru, přece neupadá v nic, z čehož pak bylo utvořeno jiné nebe, viditelná a spořádaná země, čistá voda a vůbec vše, co při stvoření světa dle zpráv Písma bylo stvořeno v jednotlivých dnech; vše to podléhalo času, následkem pravidelného střídání pohybů a tvarů.

XII 13 Duchové bytosti

Když můj Bože, Písmo Tvé takto mluví: "Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla pustá a prázdná a tma byla nad hlubinou," nepřipomínajíc, kterého dne jsi to učinil, připadá mně tato myšlenka: že nebem, které je vlastně nebe našeho nebe, nutno rozumět nebe duchové, kde poznání značí tolik co nazírání ne zčásti, ne v záhadě, ne skrze zrcadlo, nýbrž s úplnou jasností tváří v tvář (1. Kor 13, 12), ne jednou to, po druhé jiné, nýbrž jak jsem pravil, vše najednou beze všeho střídání časů; že pak zemí pustou a prázdnou nutno rozumět prahmotu bez časových proměn a bez tvaru, jehož vlastností je utvářet věc hned tak, hned jinak; kde však není tvaru, nelze mluvit o "tak a jinak". Myslím, že s ohledem na tento dvojí druh stvoření, první

dokonalé, druhé prosté všeho tvaru, první nebe, ale nebe nebes, druhé země, ale země pustá a prázdná, praví Písmo bez označení času: "Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi," neboť hned připojuje, o jaké zemi mluví. A připomíná-li Písmo, že druhého dne byla stvořena obloha a nazvána nebem, ukazuje patrně, že míní to nebe, o kterém dříve mluvilo bez označení času.

XII 15 Rozdíl mezi Stvořitelem a stvořením

Chcete snad tvrdit, že není pravdou, co Pravda mocným hlasem oznámila mému nitru o pravé věčnosti Stvořitele, že jeho podstata nepodléhá časovým změnám a že vůle neliší se od jeho podstaty? A proto nemůže chtít brzy to, brzy ono, nýbrž co chce, chce jediným současným a stálým konem vůle; nechce tedy opět a opět; ne nyní to, jindy ono; aniž chce později, čeho dříve nechtěl, aneb nechce, co dříve chtěl.

Bůh náš je věčný, nestvořil vesmír nějakým novým konem vůle, v jeho vědomosti není nic přechodného.

Dříve všeho byla učiněna nějaká stvořená moudrost, duchové a rozumné bytosti ve svatém Tvém městě, naší to matce nahoře. Ač před touto moudrostí nenalzáme času, poněvadž byla dříve, než byl čas stvořen: přece před ní byla věčnost samého Stvořitele (není s ním souvěčná), od něhož měla svůj počátek, ovšem ne dle času, poněvadž času vůbec nebylo, nýbrž dle své vlastní jsoucnosti.

XII 17 Různý význam slov "nebe i země"

Namítají opravdu: "Ačkoli tyto výklady jsou pravdivé, přece Mojžíš neměl na mysli toto dvě, když z vnuknutí Ducha svatého napsal: "Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi." Slovem "nebe" nechtěl označit ony duchové, rozumné tvory, kteří stále patří na tvář Boží; ani slovem "země" nechtěl označit beztvárnou prahmotu. A co tedy? "Onen veleduch těmi slovy rozuměl právě to, co my jimi rozumíme - jménem nebe a země chtěl označit všeobecně a krátce tento viditelný svět a potom vypočítáváním dnů celek tento takořka rozdělit v části, neboť tak se líbilo Duchu svatému, jemu vše to oznámit. Vždyť lid, ke kterému mluvil, byl tak nevzdělaný a smyslný, že mohl pochopit jen viditelná díla Boží." Přisvědčují však nám v tom, že jménem neviditelné a beztvárné země a tmy nad hlubinou může být zcela

vhodně rozuměna beztvárná prahmota, z níž v oněch šesti dnech bylo učiněno všechno viditelné tvorstvo, jež všichni znají.

Co však, kdyby někdo jiný namítl, že právě tato beztvárná hmota, právě tato směs všech věcí je nejprve označena slovem nebe a země, poněvadž z ní byl utvořen a dokonán tento viditelný svět se všemi bytostmi, jež se v něm jeví a jež často sami jmenujeme nebem a zemí?

A opětně, co by se mohlo namítnout, kdyby jiný dokazoval, že sice slovem "nebe a země" je zcela vhodně nazváno veškeré viditelné a neviditelné stvoření a v těchto dvou slovech takřka zahrnuty veškeré bytosti, jež Bůh stvořil ve své moudrosti na počátku? Poněvadž však všechny tyto bytosti byly stvořeny z ničeho a ne z podstaty samého Boha, od níž se podstatně liší, majíce v sobě zárodek měnivosti - ať již trvá nezměněna jako u duchových bytostí, jež jsou chrámem Božím, nebo podléhá změně jako duše lidská a tělo - Písmo naznačilo společnou prahmotu všech věcí viditelných i neviditelných, dosud beztvárnou, ale všech útvarů schopnou, z nichž mělo povstat viditelné a neviditelné, v obou případech však dokonalé tvorstvo, označené slovy "nebe a země". To však bylo míněno s tím rozdílem, že sovy "země neviditelná a beztvárná" nutno rozumět prahmotu tělesnou, dosud neomezenou žádným tvarem, "tmou však nad hlubinou" prahmotu duchovou, dokud její pohyblivá měnivost nebyla odkázána do patřičných mezí a neobdržela světla od věčné Moudrosti.

Konečně mohl by někdo říci: Slova "Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi" zn. souhrn viditelných a neviditelných tvorů, ne však v jejich úplné dokonalosti, nýbrž jen jako v beztvárném zárodku; zn. hrubou, útvaru schopnou hmotu budoucích bytostí smíšených a dosud nerozlišených vlastnostmi a tvary, které vzhledem k pořádku, který mají mezi sebou, se nazývají nebem a zemí; nebe značí bytosti duchové, země bytosti tělesné.

XII 18 Písmo připouští více smyslů

Mistr zajisté ví, na kterých příkázáních záleží veškerý zákon a proroci (Mt 22, 40). A co mně škodí, Bože můj, když vroucně vyznávám pravdu, že tato slova připouštějí různý výklad, který vždy je pravdivý? Co mně škodí, hájí-li někdo jako pravý smysl Mojžíšův, úplně odporující smyslu, který já hájím? (Proti této Augustinově nauce, že je

přípustný sensus literalis multiplex viz Summa teol. sv. Tomáše 1. quaest. art. 10. Sr. XII 31!)

XII 23 Různá mínění ve výkladu Písma

Mohou povstat dva různé názory při posuzování spisů Tvých pravých věrozvěstů: jeden o pravdivosti líčených věcí, druhý v úmyslu pisatele.

XII 25 Obtížný výklad Genese

Proto jsou, Pane, Tvé soudy tak strašné, protože pravda není majetkem mým, ani druhého, ani třetího, nýbrž společným majetkem všech nás, jež povolává k účasti na ní, přísně nás napomínaje, abychom ji nepovažovali za soukromé vlastnictví, nechceme-li z ní být vyloučeni. (J 8, 44)

XII 29 Jak může být něco "dříve"

Nejdříve byla stvořena beztvárná prahmota a potom uspořádána, je-li s to rozlišit, co předchází věčnosti, co časem, co cílem, co původem. Kdo je tak bystrého ducha, aby bez velikého namáhání mohl pochopit, jak je zvuk dříve než zpěv?

Zvuk totiž, ať zazní jakkoli, hned pomíjí a nezbývá po něm nic, co by se dalo upravit v umělý zpěv. Zpěv tedy záleží ve zvuku a zvuk je hmotou zpěvu, neboť zvuk sám se mění ve zpěv. Proto dříve je hmota zvuku než tvar zpěvu, ne však jako příčina účinná. Zvuk totiž není původcem zpěvu, nýbrž závisí na duši, která jej pak vyluzuje pomocí tělesných orgánů. Také není dříve časem, neboť zaznívá současně se zpěvem; rovněž není dříve cílem, neboť není dříve zvuk než zpěv, nýbrž zvuk melodicky zladěný. Ale dříve je původem, poněvadž se netvoří zpěv, aby byl zvukem, nýbrž tvoří se zvuk, aby byl zpěvem.

XII 30 Výklad Písma musí se dít s láskou

XI 31 Přijímejte pravdu, ať ji hlásá kdokoli!

Tvrdí-li někdo: "Názor Mojžíšův shoduje se s mým názorem" a druhý: "Nikoli - on je mého názoru," mám za to, že bych mohl vhodně říci: "Jsou-li oba názory správné, proč nemohou být oba Mojžíšovy?" A podobně řekl bych o třetím, čtvrtém, ano o jakémkoli názoru, pokud obsahuje pravdu vyjádřenou těmito slovy.

XIII 2 Dobrota Boží je původkyní tvorstva

XIII 4 Nezávislost Boha na tvorech

XIII 5 Nejsvětější Trojice

Hle, jako v podobenství se mně zde ukazuje Trojice, která jsi Ty, můj Bože! Ty totiž, Otče, jsi stvořil nebe a zemi v Počátku, jenž je Syn Tvůj, z Tebe zrozená Moudrost, Tobě rovná a souvěčná. Ve slově Bůh, který vše stvořil, našel jsem Otce; ve slově Počátek, v němž vše stvořil, našel jsem Syna. A poněvadž věřím, že v Trojici je Bůh můj, hledal jsem v Písmě svatém a našel: "Duch Boží vznášel se nad vodami." Hle, Trojice, Bůh můj: Otec, Syn a Duch svatý, Tvůrce veškerého stvoření.

XIII 7 Působení Ducha svatého

Ř 5, 5; 1 Kor 12, 1; 12, 31; Ef 3, 14 a 19.

Komu a jak mám říci, že tíže naší žádostivosti nás táhne do bezedné propasti a že povznáší nás láska Tvého Ducha, který se vznášel nad vodami? Komu a jak mám vyložit záhadu tohoto klesání a povznášení? Nejsou to zajisté skutečné vodní víry, do nichž se ponořujeme a z nichž se vynořujeme. Co je jim podobnějšího a co opět nepodobnějšího? Jsou to naše zlé náklonnosti, smyslná láska, nečistota ducha, jež nás náklonností k pozemskému táhnou do hlubiny. Je to svatost Tvého Ducha, jenž nás povznáší vzhůru, abychom svá srdce obrátili k Tobě, kde Tvůj Duch se vznáší nad vodami, a dosáhli tak vše převyšujícího pokoje, až naše duše projde vodami, které jsou bez podstaty.

XIII 8 Spojení s Bohem tvoří jedinou blaženost rozumných bytostí

XIII 9 Proč se Duch Boží vznášel nad vodami

Zdaž také Otec nebo Syn se nevznášel nad vodami? Míniš-li vznášení v prostoru, jako tělo se vznáší, pak ani Duch svatý se nevznášel. Míniš-li vznešenost, již neměnitelné Božství vyniká nade vším proměnlivým, pak Otec i Syn i Duch svatý se vznášel nad vodami. Proč se to tedy tvrdí jen o Duchu svatém? Proč toliko o něm řečeno je, jako by se mluvit mohlo při něm o místě, když přece nezaujímá místa

a praví se o něm jenom, že je Tvůj dar? Důvod je, že v tomto Tvém daru odpočineme, v něm budeme Tebe požívat, jenž jsi naše odpočinutí a náš příbytek.

XIII 11 Obraz Trojice ve člověku

Kdo pochopí všemohoucí Trojici? A přece, kdo o ní nemluví? Málo je těch, kteří mluvíce o ní, vědí opravdu, co mluví.

(De Trinitate 399-419.

- triády - stopy Trojice - pouze analogizování z psychologie:

rozum - paměť - vůle : Boží pravda - Boží věčnost - Boží spasení absolutno je vyjádřeno jedním Bohem - 1 přirozenost, podle které Boží osoby jednají - proti Arianovi - Řehoř z Nazianzu: "Věříme ve 3 osobách v 1 bytost, neboť jedno jsou božstvím, nikoli osobností."

- 3 osoby jsou si rovny: Syn je Synem Otce - Otcovo slovo, obraz Otcova myšlení.

"Vždy Otec, vždy Syn." - nečasovost Trojice

Zjevení Otce v Synu, kterého poznáváme skrze Ducha svatého.

Duch svatý - pochází od Otce i Syna - společná láska Otce i Syna. (1 Kor)

Mt 28, 19

- teol. mluví nejen o Bohu, ale i o světě a člověku - Trojice je vztahem, ne podstatou (Otec - Syn - Duch)

SZ Trojice - Gn 18)

Chtěl bych, aby lidé uvažovali o těchto třech věcech. Jsou ovšem něco zcela jiného než Trojice. Jmenuji je však, aby se lidé na nich cvičili, zkoumali a poznali, jak daleko jsou od poznání Trojice. Míním totiž toto tré: být, znát, chtít. Jsem totiž, poznávám a chci; jsem bytost, která zná a chce; znám, že jsem a chci; chci být a znát. Kdo může, ať pochopí, jak v tomto trojím je nerozdílný život, jeden život, jedna mysl, jedna bytost a jak ony, ač skutečně jsou rozdílny, přece jsou nerozlučitelně rozdílny. To je takřka před očima člověka.

Trojice nade vším je neproměnlivá, zná nezměnitelně a chce nezměnitelně. A zdali pro tyto tři vlastnosti je v Bohu Trojice? Anebo zdali v jednotlivých osobách jsou tyto tři vlastnosti jednotlivě, nebo v každé jsou všechny tři? Aneb zda oboje se podivným způsobem uskutečňuje, že Bůh spojuje jednoduché a mnohonásobné a jsa nekonečným cílem v sobě samém, jímž je, sebe poznává a sobě dostačuje nezměnitelně v neskonale plnosti své jednoduchosti? Kdo

nalezne způsob, aby to vyjádřil? Kdo se osmělí to nějak neopatrně vyjádřit?

XIII 17 Co je pevnina, co moře

Kdo shromáždil hořké vody v jeden oceán? (Ačkoli nesčetné, různé starosti jimi zmítají, mají přece tentýž cíl, totiž časnou a pozemskou blaženost k níž směřuje veškerá jejich činnost.) Kdo jiný než Ty, Pane, který jsi nařídil, aby se vody shromáždily na jedno místo a ukázala se souš žíznící po Tobě? Neboť Tvé je moře, neb jsi je učinil, a souš je dílo rukou Tvých (Ž 94, 5). A shromáždění vod, totiž lidská společnost, obdrželo jméno moře a ne hořkost jejich vášní (Společnost lidská, jsou dílem Božím, není v sobě zlá; zlý je zlořád lidských vášní, znázorněný od Augustina hořkostí vod.).

Ale duše žíznící po Tobě, jež s úmyslem zcela jiným se ukazují Tvým zrakům, odloučené ze společnosti moře, svlažuješ tajemným sladkým pramenem, aby i země vydala užitek svůj (Duše žíznící po Bohu s úmyslem naprosto různým od lidí tohoto světa, totiž s úmyslem úplně duchovním a věčným. Lidé tohoto světa jsou míněni metaforou hořkých vod.). A skutečně jej vydává, neboť naše duše ke Tvému pokynu, Pane Bože můj, koná skutky milosrdenství dle svého způsobu, milujíc totiž bližního a v častých potřebách mu pomáhajíc. Má zajisté k tomu v sobě sémě pro svou podobnost k bližním. Znajíce totiž svou vlastní slabost, máme soucit s potřebnými a snažíme se jim pomoci, přejíce si, aby nám v nouzi bylo pomoheno tak, jak my jsme ochotni pomoci.

XIII 28 Proč přidáno, že vše, co Bůh stvořil, bylo "velmi dobré"

Napočetl jsem, že sedmkrát je v Písmě svatém, že je dobré, co jsi stvořil; po osmé, vida vše v souhrnu, jsi to nenazval dobrým, ale velmi dobrým. Jednotlivé věci byly dobré, vše dohromady však velmi dobré. Totéž se mluví o krásném těle, že je mnohem krásnější, když sestává ze samých krásných údů, než ty jednotlivé údy. Harmonická krása celku převyšuje krásu jednotlivých krásných částí.

XIII 29 Díla Boží jsou ustavičně dobrá

O Pane, snad není pravdivé toto Tvé Písmo, když jsi nám je dal Ty, nejvyšší pravdivý, ano Pravda sama? Proč mně tedy pravíš, že ve Tvém způsobu vidění není času, zatím co Písmo Tvé mně praví, že v

jednotlivých dnech jsi shledal díla svá dobrými; a počítaje, našel jsem kolikrát!

Na to mně odpovídáš, neboť jsi Bůh můj, a silným hlasem voláš k mému nitru, abys přehlušil mou hluchotu, řka: "O člověče, moje Písmo praví totéž, co já! Ono však mluví v čase, kdežto zákon času netýká se mého Slova, které je mně souvěčno. Co vy vidíte v mém Duchu, to vidím i já; co vy pravíte v mém Duchu, to pravím i já. Vy však vidíte v čase, já nikoli, podobně jako i vy mluvíte v čase, já nikoli.

XIII 34 Mystický výklad celého stvoření

Snažil jsem se rozluštit obrazný smysl jak pořádku při stvoření, tak i pořádku při vylíčení stvoření a shledal jsem, že jednotlivá díla jsou dobrá a jejich souhrn velmi dobrý. Ve Slovu Tvém, ve Tvém Jednorozeném stvořil jsi nebe a zemi, totiž hlavu a tělo církve v předurčení před jakýmkoli časem beze střídání rána a večera. Když pak jsi počal konat v čase, co jsi od věčnosti určil, odhaluje své skryté úradky a naši porušenou přirozenost pořádaje pro hříchy, jež nás tížily a od Tvé tváře uvrhly do hlubiny, nad níž se vznášel Duch Tvůj, aby nám přispěl ku pomoci v čas příhodný: tu jsi ospravedlnil bezbožné, oddělil je od hříšníků, upevnil jsi vážnost svého Písma mezi hořejšími vodami, tj. mezi těmi, které jsi sám chtěl poučit, a mezi dolejšími vodami, tj. mezi těmi, kteří by se těm prvním podrobili, a shromáždil jsi vody na jedno místo, tj. společnost nevěřících, aby se ukázala horlivost věřících a oni vydali ve Tvém jménu ovoce milosrdenství, udělující chudým pozemské statky, aby dosáhli nebeských.

Potom jsi rozžehl světelná tělesa na obloze nebeské, tj. své svaté, strážce Slova života, vynikající duchovními dary a opatřené veškerou vážností. Pak k obrácení nevěřících národů z neúhledné hmoty jsi vytvořil svátosti, neobyčejné zázraky a svatá slova souhlasící s oblohou Tvé svaté knihy, jimiž i Tvoji věřící měli dojít požehnání. Dále jsi utvořil živé duše věřících, uspořádav silou zdrženlivosti jejich náklonnosti. Konečně obnovil jsi k obrazu a podobě své ducha jen Tobě podobeného, nepotřebujícího žádných následování hodných vzorů lidských, a vynikajícímu rozumu jsi podřídil duševní činnost jako ženu muži. Poněvadž pak Tvoji služebníci jsou vždy nepostradatelní, aby uváděli věřící na cestu dokonalosti, chtěl jsi, aby věřící pomáhali Tvým služebníkům v časných potřebách skutky lásky,

jež by dárcům přinesly ovoce života pro věčnost. Vidím, že všechna tato díla jsou velmi dobrá, poněvadž je vidíš v nás Ty, který jsi nám dal svého Ducha, v němž bychom viděli Tvá díla a v nich Tebe milovali.

XIII 36 Proč sedmý den nemá večera

Sedmý den nemá večera a nemá západu, poněvadž jsi jej posvětil k věčnému trvání. Hlas Písma Tvého nám zvěstuje, že jako Ty jsi odpočinul sedmého dne po stvoření svých velmi dobrých a Tobě snadných děl, tak i my v Tobě odpočineme v sobotě života věčného po vykonání svých skutků, jejichž dobrota je darem Tvé milosti.

XIII 37 Jak Bůh odpočívá v nás

Potom odpočineš v nás tak, jako nyní v nás působíš. Tak bude Tvůj odpočinek náš, jako nyní naše skutky jsou Tvoje. Ty totiž, Pane, stále působíš a stále odpočíváš. Nevidíš sice dle času, nepůsobíš v čase, neodpočíváš v čase, a přece působíš i zírání v čase, čas sám i odpočinutí v čase.

XIII 38 Jinak vidí stvoření Bůh, jinak člověk

My tedy vidíme Tvoje díla, protože jsou; s hledem k Tobě pak ona jsou, protože Ty je vidíš. My vidíme venku, že jsou, a vidíme uvnitř, protože jsou dobrá. Ty však jsi je viděl již stvořená tam, kde jsi je viděl, když teprve měla být stvořena. Já zcela opačně jindy byl jsem povzbuzen, abych konal dobré, když totiž moje srdce počalo z Ducha Tvého; pravím "zcela opačně" než dříve, kdy opustiv Tebe, obracel jsem se ke zlému. Ty však jediný, nejvyšší, dobrotivý Bože, nikdy jsi nepřestal činit mně dobro. A jsou-li některé naše skutky dobré, je to vlivem Tvé milosti; nejsou však věčné, ač nám slibují naději na věčný odpočinek v dokonalém Tvém posvěcení. Ty však, nejvyšší Dobro, jež žádného dobra nepotřebuje, jsi vždycky v pokoji, poněvadž jsi sám sobě pokojem.

Který však člověk může dát člověku pochopení těchto tajemství? Který anděl andělu? Který anděl člověku? Tebe ať o ně prosí, u Tebe ať hledá, u Tebe ať tluče; tak a jenom tak je obdrží, tak je nalezne, tak mu bude otevřeno! Amen.